

Odgojne potrebe djece i mladih

Anto STOJIC

UVODNA MISAO

Riječ »potreba« ima više značenja a svako od njih određuje jednu vrst čovjekovih težnji nečemu. Potreba je obično nutarnji poticaj, impuls, želja, motiv ili motivacija. Upravno središte, naše potrebe imaju u mozgu, zatim su bogato razgranate čitavom nutrinom a naizvana se pokazuju kao ponašanja što očituju težnju za nečim korisnim ili dopadljivim. Potreba može biti osjećaj i nekog nedostatka praćen željom da se ukloni jer će se tako riješiti problem napetosti koji je stvorila.

Gotovo svaka potreba ima dvije bitne značajke:

a) Sposobnost i intenzitet upravljenosti prema objektu koji je spoznat i postao poželjan. Ta je sposobnost ovisna o kapacitetu mašte i predočavanja pojedine osobe.

b) Ostvarenje potrebe. Imaginacija može proizvesti i nerealne potrebe čak dvije ili više njih koje su jedna drugoj protivne te se mogu oživotvoriti samo jedna ili samo neke.

RAZNOLIKOST POTREBA

Potrebe čovjeka dovode u razne životne situacije pa je prisiljen i potaknut reagirati. Na taj način aktiviraju se i otkrivaju njegove sposobnosti, osobito one kombiniranja, planiranja, selekcije; potrebe potiču stvaralačke moći, sposobnost razlučivanja, životnu kondiciju, poznavanje okolnosti, iskustva i svekolike oblike povjerenja.

I po svom obliku potrebe su raznolike: potreba za snom, potreba osloboditi se tjeskobe, izbjeći opasnosti, težiti novim intelektualnim spoznajama, usavršiti neku krepost ili dobru naviku itd.¹

Potrebe mogu čovjeka opterećivati. Neke od njih nametnu se silinom koja zarobljuje pa neki smatraju da je čovjek to slobodniji što ima manje potreba. Potrebe mogu, dalje, umanjiti čovjekovu moć razumskog prosuđivanja ili voljnog prestanka. »Okorjele« potrebe su rušitelji i najjačih zakona. Potrebe su, dakle, majka umijeća, ali kumuju i mnogobrojnim porocima.

1 DIZIONARIO DI PSICOLOGIA, Edizioni Paoline, Roma 1982., str. 162.

LJUDI I NJIHOVE OSNOVNE POTREBE

Govoriti o ljudskim potrebama znači govoriti o njihovu rastu, razvoju, dozrijevanju i ostvarivanju. Ima nekih potreba koje su zajedničke svim ljudima i pojavljuju se u određenim životnim razdobljima.

U prvoj godini života majčinska ljubav zadovoljava sve potrebe djeteta: potrebu za hranom, kretanjem, igranjem, nježnošću, sigurnošću... Za dijete svijet još nije nešto objektivno pa čak ni majka s kojom je jedinstveno stopljeno i od koje ono sebe ne razlikuje.

U prvim godinama majka osim prisutnosti postaje i uzor. Dijete (više nesvjesno) oponaša majku. Delikatna je to dob stvaranja refleksnih opredjeljenja. U djetetovoj osjećajnosti ukorjenjuju se potrebe ljubavi i sebičnosti, sigurnosti ali i straha, optimizma ali i pesimizma. Majčin duh vrši uvjerljiv utjecaj na dijete te se stvara jedna od prvih svjesnih potreba - biti u dobrim odnosima s majkom. Otac ulazi kao autoritet u život djeteta dok majčinska ljubav u njemu mami prve klice civiliziranog i produhovljenog svijeta.

U trećoj godini dijete ulazi u svijet vlastitim sudjelovanjem. Zahtjevi redovnih obroka i higijene izvrsne su vježbe koje priučavaju na prihvaćanje ograničenja. Dijete po prvi put osjeća da ne postoje samo želje, dok se ugodama pridružuju dužnosti i obaveze. Dijete kojemu roditelji ne bi upriličili uskrate i odricanja postalo bi poslije bezobzirno, naglo, naduto, nesposobno za svladavanje, a k tomu još i nesigurno što znači da bi lako pribjegavalo nasilju.

Roditelji moraju paziti i na drugu skrajnost: ne sputavati dijete pretjeranom stegom i kaznama. Ako ne zadovolji opravdanim željama, u njemu se stvara osjećaj nesposobnosti, neuspjeha, postaje potišteno, lažljivo ili buntovno. Majčinska ljubav bogata inteligencijom uspješno uravnotežuje slobodu i ograničenja. Uspješnije je što je više mira i blagosti u ozračju i obratno: buka, televizija, preglasano radio, galama, radna nervoza, ljutnja, oštre riječi i zbrka umanjuju učinkovitost odnosa a u djetetu narušavaju osjetljivi živčani sustav.

Nakon treće godine javlja se još jedna potreba djece - uspostava i učvršćenje odnosa s drugima, društvenost. Uči ih se druge susretati, pozdravljati ili igrati se zajedno s drugom djecom.

Afektivni dojmovi bude u djeci i prve moralne odgovornosti što znači da negdje dotiču savjest. Majčino nezadovoljstvo i srdžba stvaraju u djetetu nemir i griznju savjesti. Vedro majčino lice znak je obostranog mira i zadovoljstva. Četvrtom godinom, mogli bismo reći, započeo je moralni život djeteta. Naravno, nije riječ o autonomiji savjesti jer je za dijete još uvijek dobro ono što roditelji traže i odobravaju a loše ono što zabranjuju i kažnjavaju. Treba se čuvati nevjerodostojnog svjedočenja u kojem pou-

ka ne odgovara primjeru života. Kod djeteta treba imati na umu da je njegov moralni sud osjećajna narav, tj. da sluša iz ljubavi kako bi ugodilo roditeljima. Ovdje je i očeva uloga sve prisutnija i povezuje dijete s izvanjskim svijetom.

Razdoblje između 7. i 9. godine nazivaju »razdobljem razuma«. Dijete postaje pametnije, otvara se svijetu objektivnoga i ulazi u društvo puno aktivnijom pozornošću. Javlja se potreba rastavljanja, analiza, spoznaja istina i njezinih objašnjenja. Želji da upozna svijet pridružuje se i sposobnost divljenja, razmišljanja pa čak i nekog duhovnog unutarnjeg života. Razvija se i sposobnost samoprosuđivanja, samokritike, odgovornosti; spremnije se svladava srdžba, odbojnost i nezadovoljstvo. Djeca svjesnija i ozbiljnija postaju spremnija za dužnosti. Napušta se uska obiteljska sredina a traži se više mjesta drugim stvarnostima kao što je škola.

Svijest dvanaestogodišnjaka uvelike se objektivizira, socijalizira i racionalizira. Njegov Ja otkriva sebe i nova stanja u svijesti o vlastitoj tajni a razvit će se još više u skorom pubertetu. To je vrijeme uživanja u životu pa opada smisao za suosjećanje s bijedom drugih, za unutarnji život. Jačaju osjećaji: ljutina, zavist, želja za uspjehom, dok se neuspjesi teško podnose. Preadolescent se otvara dijalogu, suradnji i konstruktivizmu, jača smisao za prijateljstvo i druge oblike druženja. Ponašanja su prožeta razumskim opravdanjima i smislom za pravедnost.

Vrijeme puberteta razdoblje je životnog poosobljavanja. Iz svijeta djetinjstva prelazi se u svijet odraslih kroz neke tipične transformacije.

Adolescent se usmjerava prema budućnosti, traže se ideali. Tu je, naravno, i neizostavna pubertetska kriza s oznakama pobune i egocentriзма, neovisnosti i slobodnog odlučivanja, neprilagođivanja svijetu. U središtu pozornosti je potraga za ravnotežom odrasle osobe koja se uspostavlja nadilazeći nagonско te strpljivim izgrađivanjem osobnosti, snagom razuma i odgovorne slobode. To je vrijeme gibanja, nestalnosti, dinamike, želja i nemoći, podvojenog i dvosmislenog. Nagoni su snažni ali i duhovne vrijednosti koje ih smiruju i discipliniraju. Traže se dobri odgojitelji, ali samo kao pomoćnici protagonistima i glavnim graditeljima osobnosti.

Mladenaštvo (20 - 25. godina). Integracija nutarnjeg svijeta pubescenta prerasta u integraciju u svijet odraslih i život ljudskih vrijednosti. Ostvaren je viši stupanj poimanja života pa i upravljanja njime. Nalazimo se pred izborom zvanja koje nagoviješta vrijeme profesionalizacije i obitelj

POTREBE I NJIHOVI NADOMJESCI

Nakon panoramskog pregleda dobi i zahtjeva koje oblikuju čovjeka dobro je prisjetiti se i nekih tipičnih potreba koje susreću mladi ljudi na prekretnici života.

Čovjek smješten u životnu stvarnost shvaća tu stvarnost na sebi svojstven način i reagira na nju također sebi primjerenim ponašanjem. Kako nešto shvaća i način reagiranja znatno su određeni njegovim potrebama a osobito mogućnostima da ih zadovolji. Može se reći i drukčije: od načina na koji je mladi čovjek zadovoljio neke svoje potrebe, ovisi njegovo shvaćanje stvarnosti i reagiranje.

Postoje četiri tipične potrebe bez kojih je nezamisliv normalan i ispravan rast:

1. *potreba da budem prihvaćen,*
2. *potreba da budem priznat,*
3. *potreba da nekome pripadam,*
4. *potreba da budem samostalan.*

Potreba prihvaćenosti zadovoljava se u krugu vlastite obitelji od samog početka (dolaska na svijet), a razvija se kroz međuljudske odnose ponajprije one s roditeljima, braćom i sestrama. Djetetu koje osjeća zapostavljenost u ovoj primarnoj zajednici izloženo je mnogim rizicima.

Potreba da budem priznat daje mi osjećaj vrijednosti bez kojega se vodi u pitanje mnogo drugih elemenata osobnosti. Kad ono što jesam i što činim ima svoju cijenu, kad to netko vrednuje, onda se događa napredak u izgradnji osobnosti.

Čovjek kao osoba sebe poima ponajviše kroz osjećaj pripadnosti. Taj osjećaj postaje nositelj njegovog identiteta. Pripadnost može biti obiteljska, generacijska, religiozna, nacionalna, samostanska...

Autonomija se veže uz slobodu, odlučivanje i želju da se slijedi vlastiti put. Kao što odabirem kome ću pripadati, tako odabirem i životni poziv, tj. način na koji ću utrošiti dar života.

Čovjek treba biti svjestan svojih potreba i pronaći najispravniji put da mu udovolji. Tako život postaje dinamična stvarnost i lijep a čovjek zadovoljan. Ljudi nesvjesno teže za »neotkrivenim« potrebama. Takve su težnje obično životne stranputice a zadovoljava im se pogrešno raznim re-kompenzacijama.³

3 Josip Sremić, »Odgojitelj promicatelj redovničkog poziva«, predavanje održano na XII. savjetovanju redovničkih odgojitelja i odgojiteljica, Zagreb 1984.

KOMPENZACIJE

Ako čovjek nije zadovoljio potrebu da bude prihvaćen i voljen, on je nadomješta surogatom - traži da mu se drugi dive. Djeca se obično trude da budu dobra kako bi im se divili oni do kojih im je stalo (zapravo da bi ga voljeli). Oni prijateljuju s onima koji se zanimaju za njih i čine sve da sačuvaju naklonost svojih obožavatelja.

Potrebu da budemo priznati obično nadoknađujemo samopotvrđivanjem. Samohvala ne silazi s usta. Poslije se taj surogat može razviti u nezdravi oblik ambicioznosti.

Ako netko nije zadovoljio potrebu pripadnosti, pronaći će osobe kojima želi pripadati, navezuje se na njih gotovo bolesno i ljubomorno postajući jedno s njima (fuzija) i pod cijenu gubitka vlastite autonomije. Takvi su obično slijepi sljedbenici koji ne misle svojom glavom, fanatici ili osobe bez svoga Ja.

Nezadovoljena potreba za autonomijom kompenzira se obično neovisnošću. Potreba pripadnosti sasvim iščezava. Takvi samoživi pojedinci ne trpe zajedništvo a ni u izolaciji ne osjećaju se dobro.

Sve kompenzacije imaju osvetnički značaj. Na prvi pogled zadovoljavaju ali odmah zatim stvaraju još veću potrebu ili produbljuju onu pravu potrebu vodeći osobe u duboke krize. Konačan epilog je život patnje i boli a nerijetko sve završava u raznim neurozama.

TKO ĆE UOČITI NJIHOVE POTREBE?

Da bi postalo zrela i kompletna osoba, dijete mora imati povoljnu klimu da bi zadovoljilo sve svoje potrebe. Manjak takve klime osiromašuju rast, uzrokuje sukobe sa željama i s voljom drugih ljudi te onemogućuje ostvarenje u skladu sa svojim pravim Ja.

Djeci se danas događa upravo ova vrsta nepravde - rastu uz roditelje koji su odveć zaokupljeni poslovima. Njihova odsutnost u isto je vrijeme i odsutnost ljubavi koju ne mogu nadomjestiti ni najopremljeniji vrtići na svijetu. Njihovo kretanje u život jest kretanje k ljudima, protiv ljudi ili od ljudi. Što su zdravije zadovoljene potrebe, to će kretanje biti upravljeno više k ljudima, a u protivnom međuljudski odnosi smjeraju k devijacijama. Karen Horney je ovo stanje nazvala »bazične anksioznosti« iz kojih proizlaze i bazični konflikti, tj. prevladava jedna od spomenutih devijacija u obliku slijepog pokoravanja drugima, agresivnosti ili povlačenju u sebe. Ovdje su korijeni mnogih otuđenja i zapreka na putu razvoja kao i umjetno stvorenih potreba zbog kojih se gube najintimniji osjećaji, troši najdragocjenija energija, a čovjek umjesto težnje k samoostvarenju biva gonjen

nutarnjim razdorima koji ga iscrpljuju i otuđuju od njega samoga i od drugih ljudi.⁴

NENADOMJESTIVA RODITELJSKA LJUBAV

Doživljaj roditeljske ljubavi je temelj na kojem se gradi zgrada osobnosti i cjelovitosti života. Majčinska ljubav po svojoj bezuvjetnosti umiruje i daje osjećaj blaženstva. Nju nije potrebno zaslužiti i ne može je se steći ili proizvesti. No, upravo kao takva mora prerasti u savršeniji oblik ljubavi. Dijete kao mladić ili djevojka mora prevladati egocentričnu ljubav stila biti voljen u zrele ljubav voljeti druge, pasivni oblik ljubavi u aktivni bez devijacije tj. sjedinjenja s drugim pod uvjetom očuvanja vlastitog integriteta, vlastite individualnosti.⁵ To je ljubav koja pomaže prevladavanje osamljenosti i odvojenosti i ostajanje jedne osobe sa sobom premda se biva dvoje. Ljudi kod kojih takva ljubav nije pošla u život završavaju u mazohizmu, sadizmu, homoseksualnosti, drogi i drugim nastranostima. Uloga oca i njegove ljubavi nadopunjuje onu majčinsku. Kako otac predstavlja svijet vanjskih vrijednosti, zakona, reda discipline i pustolovina, dijete s njime razvija socio-ekonomsku strukturu svoga duha. Ta ljubav pripravlja dijete za životne borbe i želju za neovisnošću. Dijete koje bi zadržalo samo majčinsku svijest ljubavi reskira rasudnu snagu, probitačnu moć osvajanja života i ovladavanja njime. Dijete koje bi zadržalo samo očevu svijest ljubavi postalo bi gruba priroda, odana zakonu i disciplini s manjkom sposobnosti primiti bezuvjetnu ljubav. »Majčina i očeva stano- višta prema djetetu odgovaraju djetinjim vlastitim potrebama. Djetetu su potrebne majčina bezuvjetna ljubav i briga i fiziološki i psihički. Djetetu je poslije šeste godine potrebna očeva ljubav, njegov autoritet i vodstvo. Majčina je uloga da usadi osjećaj sigurnosti, dok ga otac poučava i vodi kako bi se mogao suočiti s problemima koje mu zadaje društvo u kojem se rodio.«⁶

PRIMJER IZ PSIHOTERAPIJE

Koliko je god pogubno ostati bez majčinske ljubavi i poći u svijet sa strahovima i kompleksima raznih vrsta, s mnogim zaprekama na putu do zrelosti, toliko je opasna i neistinita majčinska ljubav, ako se takvom može nazvati ljubav kojom je majka svoga sina Jakova pratila kroz cijelo vrije-

4 Karen HORNAJ, *Neuroza i razvoj ličnosti*, Pobjeda, Titograd 1987, str. 15.

5 Erich FROMM, *Umjeće ljubavi*, Naprijed, Zagreb 1982, str. 41.

6 Ibid. str. 44.

me njegova djetinjstva. Kao odrastao čovjek on je zapao u duboke krize i završio kod psihoterapeuta.

»Majka me je toliko voljela da mi nije dozvoljavala da idem u školu školskim autobusom, sve do mature. Čak i tada me pustila nakon duge i ustrajne molbe. Mislim da se plašila da mi se što lošega ne dogodi, pa me je sama vozila i dovozila iz škole, što je za nju predstavljalo veliki napor. Zaista me je voljela«.

Psihoterapeut se morao dugo mučiti da uvjeri čovjeka kako ljubav njegove majke nije bila prava istinska ljubav prema sinu, nego da je u njoj bilo nesvjesno prisutno toliko toga što je nalikovalo na ljubav, ali zapravo je bilo rješavanje nekih vlastitih problema i potreba. Njezinom Jakovu nije bilo potrebno to što je činila, nego, naprotiv, to je kočilo a ne razvijalo njegov duhovni rast. Poslije je doživio i četrdesetu godinu života i bio čovjek koji nije mogao nikako stati na svoje vlastite noge jer je iza njega kao sjena stajala njegova 'brižna majka' za koju je bio 'dragi Jakica'. Naime od prevelike majčine pozornosti nije mogao odrasti i razviti se u normalnog i samostalnog čovjeka. Upravo to ga je bacilo u krizu i dovelo na liječenje.⁷

ZAKLJUČAK

Odgovj djece i mladih je složen, odgovoran zadatak kojega roditelji moraju najozbiljnije shvatiti i provoditi. Obitelj, u tom procesu, zauzima najodgovornije ,mjesto, budući je upravo ona prvi ambijent gdje dijete spoznaje sebe i druge, stvara svoje odnose sa samim sobom i svijetom oko sebe. U odgoju mlade osobe treba osobito obratiti pozornost na prve godine djetinjstva kada ona otkriva sebe i uspostavlja dijalog s drugima. Ovo će se malo kasnije iskristalizirati kao potreba da bude prihvaćena, priznata, da nekome pripada i potreba da bude samostalna. Ako ova četverostruka potreba ne bude ispunjena, osoba redovito traži nadomjestak ili surogat pravim vrijednostima.

7 M. SCOTT PECK, *Put kojim se rjeđe ide*, Arion, Zemun, 1987, str. 76.

EDUCATIONAL NEEDS OF CHILDREN AND ADOLESCENTES

Anto STOJIĆ

Summary

The word »need« implies man's aspiration towards something. To speak of human needs means to speak of their growth, their development, maturing and realization. Each stage of life is characterized by specific needs, from childhood to old age; needs permeate man's self-realization. If he cannot satisfy his needs of being accepted and loved, he will turn to a surrogate - to self-admiration. Therefore, parental love is essential to the child, only love will help it to overcome feelings of loneliness and isolation.